

ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק (יד,טו)

וכתב בעל הטורים ז"ל דמשק. ב' במסורה: הכא, אשר משמאל לדמשק. והגליתי אתכם מהלאה לדמשק (עמוס ה,כז). בשביל חטא שעשו בדמשק גלו, וזה חובה אשר משמאל לדמשק. עכ"ל.

וצ"ב מה עניין דמשק, ומה עניין זה לגלות, ולאברהם.

ובעניין דברי הבעה"ט שעשו חטא בדמשק עיין רש"י בשם המדרש, עד חובה – אין מקום ששמו חובה ודן קוראו חובה ע"ש עבודת אלילים שעתידה להיות שם. הרי מבואר דחיוב הגלות הוא בשל חטא עבודת אלילים שנעבדה במקום ששמו דן, וע"ז העונש והגליתי אתכם מהלאה לדמשק. וצ"ב עניין זה של דמשק לגלות. ובעז"ה נבאר.

בעניין דמשק אליעזר, שם העצם ושם התואר

עיין גמ' ביומא (כח:): אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה שנא' ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, אר"א שמושל בתורת רבו. הוא דמשק אליעזר, אר"א שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים. וכתב ע"ז המהרש"א (שם) ז"ל, ודרשו כן, שהנראה דאליעזר לאו מדמשק היה, כפי' התרגום, משום דדמשק מארץ ארם היא, ואליעזר עבד כנעני היה מארץ כנען. ועוד שלא תמצא במקרא שם המתייחס אל המקום קודם שם העצם, כמו יפתח הגלעדי, נבל הכרמלי, והרבה מהם ששם המתייחס אחרי המקום הוא אחר שם העצם. עכ"ל. הרי דלפי המהרש"א שם העצם הוא דמשק שדולה ומשקה, ושם התואר הוא אליעזר. וצ"ב מהו שם העצם בכך שדולה ומשקה הוא.

ובבאור שם אליעזר, כפשוטו הוא אלי-עזר. דהיינו השם בעזרו, וכן הוא במדרש רבה (מד,ט) הוא דמשק אליעזר, שבשבילו (בשביל לוט) רדפתי מלכים עד דמשק ועזרני האל. וע"ע בעניין זה בצרור המור עה"ת.

א"כ לפ"ז דמשק הוא עניין דולה ומשקה והוא שם העצם, ואליעזר מתאר איזה סוג דולה ומשקה הוא, וזה אליעזר דהיינו בצד הקדושה, שה' עזרו ונבאר עוד.

בעניין דולה ומשקה, צדיק ובעל תשובה

עיין עבודת הקודש חלק ב' פרק ל"ד ז"ל התשובה היא קיום העולם ויסודו, ולולא התשובה לא נברא העולם, וכמו שלא יצויר עמידת הבנין בלתי יסוד, כך לא יצויר עמידת העולם וקיומו אם לא שתקדם התשובה לקיימו, כי היא הרפואה אשר ראתה החכמה העליונה להקדימה אל החלאים הרעים והנאמנים, הם מדוי יצר הרע המחטיא את האדם, והוא המחליא והמכאיב את הנפש והמחריבה וזה חרבן העולם בכללו.

ובפרק ג' מפרקי רבי אליעזר עד שלא נברא העולם היה הקב"ה וישמו בלבד, ועלה במחשבה לברא את העולם והיה מחריט את העולם לפניו ולא היה עומד, משלו משל למה הדבר דומה למלך שהוא רוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומובאיו ומוצאיו אינו מתחיל לבנות, כך הקב"ה החריט לפניו את העולם ולא היה עומד עד שברא את התשובה.

ובאור הענין בסודו כי תמימי דרך ההולכים בתורת י"י ושומרים מצותיו, הם מקיימים הקיום העליון ומתמידים החבור שהוא ייחוד השם הגדול בכבודו ומשלימין בנין אותיותיו זה עם זה, ואין שם סלוק

רוח הקדש ולא פרוד, וזה קיום העולם ובנינו והתמדתו כי נשלמה הכוונה בבריאתו, ואז אם הבנים שמחה ראשונה חופפת עליהם ושורה ביניהם ומאצלת עליהם האור ושפע הברכה, ואין שם גלוי ערוה, ולא קצוץ ופרוד, כי אם ייחוד שלם, והשני דודים ממתיקים סוד יחד איש באחיהו ידובקו, ואם חס ושלוש אינם נמשכים לרצון קונם ואינם מתנהגים על פי רצונו ועוברים על תורתו ומצותיו, הנה רעתם רבה ונוגעת עד השמים העליונים, ואז אם הבנים עולה מעליהם וגולה מהם בסבת המקצצים והמפרידים בין אחים, והמלך כועס על בניו ושולח את אמם ומגרשה מהיכלו, בסוד ובפשעכם שולחה אמכם, ואז האם העליונה מונעת ברכותיה בשבילה, כי אין ברכה מצויה כי אם במקום שזכר ונקבה מתיחדים והרי הברכה נמנעת מן הזכר לפי שאין הנקבה שרויה עמו, וזה סוד שאוג ישאג על נוהו, סוד כנסת ישראל שהיא נוה ו' שבשם, ואז רחל הקטנה מבכה על בניה כי איננו, כי אינם היה לו לומר אלא כי איננו בעלה עמה כי עלה מעליה על בניה ולסבתם כי חטאו ולזה מאנה הנחם על בניה כי איננו...

וכמו שהקלקול שהתחתונים מקלקלים במעשיהם הרעים נוגע למעלה, ואם הבנים מסתלקת מהם בסוד לא תקח האם על הבנים, והבנים גולים גם הם מעל שולחנה, כן כשהאדם חוזר בו ממעשיו הרעים ועוזב דרכיו המקולקלים ויודע ושב ומתקנם כראוי, כן התקון ההוא עולה ונוגע עד אם הבנים ושבה על בניה, כי ראתה אותם מתוקנים בתקון המעשים וכשרונם העולה מן האדם השב בתשובה שלמה, ואז בשובה עליהם נקראת תשובה, וזה סוד והשיב את הגזלה אשר גזל, כי בחטאתו מנע הברכות והייחוד למעלה והיא הגזלה אשר גזל, וכששב ותקן את אשר עוותו אז והשיב את הגזלה, והנה בתקונו שבה אם על בניה ואשה לבעלה כבתחלה, והגורם זה בתשובתו הוא הנקרא בעל תשובה שלמה, ועליו אמרו בפרק אין עומדין במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים עומדין...

ובמדרש חזית פסוק חכו ממתקים אמר רבי יוחנן ולא עוד אלא שכל עברות שעשה, הקב"ה מונה אותן לו זכיות, אבל כשנדע ונבין שהעברות מפרידות בייחוד, ומקצצות הנטיעות, ומסלקות ולוקחות אם על בניה, ומגלות ערות הבנים, והגורם זה מחריב העולמות, ומקלקל הסדרים העליונים כמו שכתבנו, נדע ונבין כי בשובו בתשובה מאהבה, וסוד האהבה בארנוהו בחלק הראשון מזה הספר, הנה יתקן כל מה שעוות תשוב האם למקומה ותכסה על בניה ותניקם, וזה סבה שיתיחד השם הגדול בכבודו ותחזור עטרה עטרת תפארת ליושנה כבראשונה, וכמו שהיה קודם החטא, והנה זה בנה בנין חדש גם הוא בריה חדשה יחשב, וכאלו נולד עתה ולא חטא מעולם, וכשעשה זה מאהבה הנה הוא סבה שימשך המעין ויאצל אצילות האור והברכה בשם הגדול, ויתיחד בכבודו, וזהו תקון הכבוד ועשיית השם שהתבאר בזה החלק כל זה צדקה תחשב לו זכות רב, והתשובה גורמת כל זה וזדונות נעשות לו כזכיות.

ולפי זה הנה הבעל תשובה במדרגת הצדיק שלא חטא מעולם, ויש לו עליו מעלה גדולה לפי שהוא נבנה ונקשר למעלה הרבה ממעלת הצדיק, כי כל אחד כפי מעשיו ודרכיו נקשר ונדבק במדתו, כי הצדיק נקשר ונבנה ביסוד עולם צדיק חי העולמים, ובעל תשובה נקשר ונבנה בתשובה העליונה הם חיי המלך, נמצא זה ממשיך ומספיק מים ומזון מן המקום אשר הוא חונה שם עד מקום הצדיק, והצדיק שואב ודולה ממקומו להשקות עולמו, וכמו שמוכיח המדרש שכתבתי למעלה.

וכשבא הקב"ה לברא את העולם היה מחריט את העולם לפניו, ולא היה עומד מפני שעתידיהם הרשעים לקלקל מעשיהם ולגרום בקלקולם הריסת הבניינים העליונים וחרבנם, ובמה יתקיים ויעמוד העולם, עד שראה בחכמתו הנפלאה לתקן זה וברא את התשובה. עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו זיע"א, שעניין דולה ומשקה, הוא פעולת הצדיק ולא פעולת הבעל תשובה. משום שהצדיק נמצא על מקומו, ומאותו מקום שהוא נמצא בו הוא משפיע על **עולמו**, דהיינו על העולם שתלוי בו באותה דרגה שהוא מצא בה. לעומת הבעל תשובה, שהוא משפיע על עולמות שהוא לא נמצא בהם, משום שהוא נקשר ונבנה בעולם התשובה העליונה ומשם ממשיך חיות עד מקום הצדיק. ונמצא שבעל התשובה הוא המשפיע לצדיק, והצדיק הוא המשפיע לעולמו - עולמו של הצדיק. ועניין דולה ומשקה הוא בדרגת הצדיק, ששם מוציא מן הכח אל הפועל את חיות הצדיק ומשפיע אל עולמו של הצדיק.

בעניין מקומו של אברהם אבינו, כלי כפרה ומקום קיום לכלל הבריאה

עין עבודת הקודש חלק ג' פרק י"א וז"ל ויראה לי כי הכוונה להם באמרם תנאים התנה היא על הדרך אשר אבאר והוא, כי כמו ששני שותפים יסכימו על דברים אשר בקיומם יתמיד השותפות והם תנאים שמניחים ביניהם מחמתם יהיו מוכרחים ומחוייבים לעמוד בשותפות ההוא, ולא יעבור שום אחד מהם חוק התנאים ההם ולא יפר ברית ואם יעברו על התנאים בטל השותפות ונתפרדה החבילה, כן כשברא הקב"ה את העולם היה לתכלית שיהיו בריותיו לרצון תמיד לפניו, וזה אמנם יהיה בהיותם עושים רצונו ושומרים משמרתו ואחר שזה היה התכלית בבריאה הנה הוא התנאי אשר התנה, והוא כי כל זמן אשר יעשו רצונו הם ראויים לקיום כי הרצון ההוא יקיימם, וכמו שכתוב השומר אמת לעולם והשותפות יתמיד.

ואמנם הנבראים לא נתקיימו באמונתם כי עברו חוק התנאים והפרו ברית ויאמרו לאל סור ממנו וגו' תעו אחר מלכת שמים ונתנו הממשלה לככבים ולמזלות בראותם שמשטרם בארץ ואחר שלא נאמנו בבריתם ולא השלימו הכוונה בבריאתם והפסיקו וקצצו בייחוד וכפרו באלהות היה מן הדין שיפסק חוט קיומם וישבו אל האפס וההעדר אשר באו ממנו, ולהודיע זה ולפרסמו הביא המבול לעולם על שעברו על התנאים ועברו חוק וברית השותפות הפרו, אלא שראה להפליא חסדיו לקיים העולם בנח ובזרעו, כי אין הכוונה כי אם להודיע כמה החטא גורם, והבאים ישמעו וייראו לקיים התנאים להתמיד השותפות המכוון יראו ויקחו מוסר.

וכמו שהיה זה התנאי שהוא התכלית שאמרנו עם כלל הבריאה ולא עמדו באמונתם, כן היה עם זרע אברהם הנבחר ונשאר התנאי בהם להיותם מכלל הבריאה, ועוד כי הם השלימו ותקנו אשר עוותו שאר הנבראים, כי בהגיע הזמן זרח אורו של אברהם אבינו ע"ה אשר מלא אחרי ה', והוא היה כלי כפרה ומקום קיום לכלל הבריאה, וזה כל האדם וכל המוטל על כל הבריאה להשלים ולתקן הוא היה עושה ומשלים ומתקן, והנה הוא נכנס בעובי התנאי אשר קיים והתנה בורא עולם ה' עם ברואיו ובעבותות הברית ההוא נקשר הוא וזרעו כי הם היו ראשית המחשבה והכוונה בבריאה ובהם נשארה.

המבואר מדבריו, שמקומו של אברהם אבינו ע"ה, הוא מקום בעל התשובה, שהוא היה כלי כפרה ומקום קיום לכלל הבריאה והוא זרעו השלימו ותקנו את אשר עוותו שאר הנבראים. ונמצא אם כן, שמקומו של אברהם אבינו הוא מקומו של בעל התשובה, ומשפיע ממקומו עד מקום הצדיק. ולמדנו לעיל שבמקום הצדיק נצרך לאותו אחד שיהיה דולה ומשקה לעולמו.

בעניין חובה אשר משמאל לדמשק, ביטול הרע בדרך ריבוי אחר ריבוי

עין ערבי נחל, בראשית פרשת לך לך, דרוש ה' (תקס"ד) וז"ל ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק (פירש רש"י ז"ל, לא מצינו מקום ששמו חובה, אלא דן קורא חובה כו'. וא"כ תמוה, דבשני פסוקים זה אחר זה סיפר מעשה אחד.

תו קשה, לאיזה ענין הוצרך הכתוב להזכיר אשר משמאל לדמשק, ומאי נ"מ בהא, וביותר קשה לפירוש רש"י ז"ל דהיינו דן, למה בקרא קמא לא יהיב סימנא אשר משמאל לדמשק.

...אמר הכתוב (משלי טז, יח) לפני שבר גאון, ולפני כבוד ענוה (שם יח, יב) וכתבנו במ"א כי התורה היא ציור כל העולמות וממנה נתהוו, לכן הנהגת העולם, ככל הנהגות ומדות שהתורה מתנהגת ונדרשת בהם, ומצינו (יומא מג א) אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט (פסחים כג א), כך לפעמים ברצות ה' להעניש לרשע, ומדה"ר אין מניח כי רחמיו מרובים, לזאת מגביהו בריבוי אחר ריבוי ועשה מדה"ר פעולתו, ושוב נשבר אח"כ, והיינו (משלי טז, יח) לפני שבר גאון, בתורת ריבוי אחר ריבוי. וכן לפני כבוד ענוה, כי ברצות ה' להגביה לאדם, ומדת הדין יש לה מקום לקטרג עליו, ה' ממעטו במיעוט אחר מיעוט, ועשה מדה"ר פעולתו, ושוב מגביהו אח"כ. והרשע בעת גאונו סובר שהוא טובה לו, ואינו יודע כי בנפשו הוא, וזו הטובה בעצמה היא עונשו ודינו, כי זה הכנה לפורענות הרשע ההוא, וכן המיעוט אחר מיעוט להצדיק, והוא סובר שזה עונשו, ובאמת זה טובתו.

...הרי נתבאר כי כמו שבמדות התורה יש ב' מיני מיעוטים, לפעמים ברצות התורה למעט איזה דבר כתוב בו מיעוט, ולפעמים התורה ממעטו ע"י ריבוי אחר ריבוי, וכן כשרצתה התורה לרבות איזה דבר, לפעמים כתוב בו ריבוי, ולפעמים כתוב מיעוט אחר מיעוט שבא לרבות, כך מתנהג העולם, כי ברצות ה' להגביה לאיש צדיק, לפעמים מגביהו תיכף בריבוי, וכגון שאין מה למדה"ר לקטרג עליו, ולפעמים בהיות איזה מקום קטרוג עליו, הוצרך להגביהו ע"י מיעוט אחר מיעוט שבא לרבות וכאמור. וכן להיפך בעונשו לרשעים יש ב' מינים וכאמור.

...ואמנם בענין לענוש הרשעים ולהפילים מצאנו שתי בחינות. א', הוא המבואר בכתבי אר"י ז"ל שהצדיק ברוב כחו מכוון בכוונותיו להמשיך מלמעלה כל כחות ומדות הדינים והגבורות דרך מדת המלכות אשר שם הוא מדה"ד גם כן, אדנ"י דינא דמלכותא, וממשיך כל זה על הרשע ההוא, ונופל מאליו. וענין זה העונש הוא מין עונש הראשון שכתבנו, שנתמעט הרשע במיעוט לבד, לא בריבוי אחר ריבוי, וכל מיעוט הוא מצד הגבורות, והריבוי הוא מצד החסדים, וע"ז אמרו רז"ל (משלי יז, כו) גם ענוש לצדיק לא טוב, כי מאחר שממשיך מדה"ד דרך המלכות, ושם הכל במשפט דינא דמלכותא, שע"ז מורים אותיות דן מאדנ"י, אז בהגיע הגבורות לשם דנים את הצדיק ההוא אם ראוי להעניש הרשע ההוא, וכאשר יש עליו איזה קטרוג אז תשש כחו ואין הפעולה נגמרת.

אך יש מין ב', והוא כמאמרם ז"ל בסנחרב שנפתחו אזנם ושמעו שירת המלאכים, ולא יכלו לסבול ונתבטלו. זוה ענין ריבוי אחר ריבוי ופעולה זו ודאי נגמרת, כיון שאין ממשיך מדה"ד, אדרבה ממשיך התפשטות רב.

זהו כללות הדברים, ונבאר קצת בפרטות. מה שלעיל דקדקתי מבואר כל זה בפסוקים אלו, כי מתחלה עשה אברהם אבינו ע"ה פעולה הראשונה, וכיון שהגיע מדה"ד לדן מאדנ"י אז דנו הדבר, ותשש כחו,

וכאשר היה למעלה כך היה למטה, שלא רדפם רק עד דן ושם תשש כחו, ומקום שהוא שמו מורה על מקורו שנקרא דן.

...אכן וירדוף עד דן, וכמש"ל שבהגיעו לשם נתבטל הפעולה. ובראותו כי לא יכול להם להענישם בדרך זה, תפס לעצמו להענישם בדרך הב' שהוא מענין ריבוי אחר ריבוי, וכמו שהיה בסנחרב שמורים הפסוקים שלא היו אז כדאי לנס זה, וכמו שאמר הכתוב (מל"ב יט, לד) וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני כו', לכן היה תשועת ישראל בדרך זה, כך עשה אברהם אבינו ע"ה בראותו שתשש כחו בדרך הראשון.

...אמנם להבין, איך ריבוי אחר ריבוי ממעט יותר מיעוט, וכמש"ל בריש דברינו כי העונש שהוא בבחינת ריבוי אחר ריבוי הוא יותר מעונש שהוא בבחינת מיעוט. זה יובן, כי את זה לעומת זה, ונגד מקדש יש קליפה נקראת דמשק, אותיות מקדש, וידוע כי הקליפות נתהוו מפסולת צד שמאל, כי נאחזים בדינים, והם אחוריים אל הקדושה, ולכן זהו לאות, כי את לבד או גם לבד הוא ריבוי מצד הקדושה, בחינת מקדש כאמור, אבל כאשר תראה ריבוי אחר ריבוי, מורה על שהוא מבחינת אחוריים, אשר **את גם**, הוא גימטריא **דמשק**, שהוא לעומת מקדש, ורצועה יוצאת משם לארץ ישראל, והוא סוד רצועת דתפילין. ולכן ריבוי אחר ריבוי הוא ממעט יותר מן מיעוט, כי אך ורק מיעוטין, הם מבחינת דינים וכאמור, משא"כ ריבוי אחר ריבוי, הוא מיעוט מצד הס"א אחוריים דקדושה הנאחזים בשמאל, והיינו קליפות דמשק.

וזש"ה, כי עבור שבעשות אברהם אבינו ע"ה פעולת העונש הראשון שהוא בדרך מיעוט לא יכול, כי תשש כחו בהגיעו לדן, לכן עשה פעולה הב' שהוא מצד ריבוי אחר ריבוי, ויחלק עליהם שילוב הלילה וכמש"ל, ויכם - שעשה הכאות, דהיינו ריבוי האורות, ...וירדפם עד חובה ר"ל, שעשה להם מיעוט, באופן אשר משמאל לדמשק, ...שהוא מצד הס"א הנקראת חובה. ולזה אמר, וירדפם עד חובה, ר"ל שעשה להם מיעוט מצד הס"א אשר נתהווה משמאל, הנעשה ע"י ריבוי אחר ריבוי שהוא **את גם** השייך **לדמשק** לא למקדש, והבן כי הוא פלא.

ולז"א הכתוב, אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם כו', כי אותו הפעם נתירא עבור שהשיג אז שיש ריבוי אחר ריבוי, שהוא מיעוט מצד דמשק לא מצד מקדש הרמוז בתיבת אנכי, לזה עלה מורא בלבו כדרך הצדיקים שמתיראין תמיד, וירא שמא רב טוב שיש לו והתשועות והנסים הם ח"ו ריבוי אחר ריבוי, כענין זה שהשיג אז. ואמר לו אל תירא, כי ריבוי שלך הוא מצד הקדושה של מקדש הרמוז באנכי, ולז"א כי ע"י שאנכי מגן לך, עי"ז שכרך הרבה מאד, מצד ריבוי שבקדושה ולא מצד ריבוי אחר ריבוי.

המבואר מדבריו. שיש ב' אופנים להעניש לרשע. האופן הא' הוא על ידי עונש וזה בבחינת מיעוט. אלא שבאופן זה, גם הצדיק נבחן אם הוא עצמו זך ונקי ולא ראוי לשום עונש. ולכן, פעולת העונש לרשע לא מסתיימת, כי כאשר מדת הדין מדקדקת על הצדיק, ונמצא שבעומק הדין גם הצדיק לא זכאי, אז נעצרת מדת הדין ולא מענישה עוד את הרשע. ולכן הפעולה לא מסתיימת.

והאופן הב' להעניש לרשע הוא בדרך של ריבוי האור. אלא שריבוי האור עצמו לא שייך ברשע משום שהוא רשע, ולכן צריך ריבוי אחר ריבוי - דהיינו, ריבוי באופן שהרשע מקבל את הטובה אף באופן שאינו

ראוי לה, ואז מצד כח הטובה והקדושה בדרך של ריבוי אחר ריבוי, מתבטל הרשע ממקומו משום שאינו יכול לעמוד בכח הקדושה ההיא, ואז מתמעט בבחינת אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט.

ואברהם אבינו רדף את המלכים בב' האופנים. בתחילה רדף אותם במידת הדין, אבל אז הגיע למקום שבו מדת הדין דנה גם אותו ושם תשש כוחו. ולכן וירדפם עד דן, היינו היכן שמדת הדין התגברה גם עליו, ושם הוצרך לעצור את הרדיפה אף לפני שסיים את פעולתו. ולאחר מכן, רדף אותם בדרך של ריבוי אחר ריבוי, דהיינו הגברת כח הקדושה והחלתו על הרשע אף באופן שהרשע אינו ראוי לו, ואז הרשע מתבטל ממקומו ומתקיים בו הפסוק "והתבוננת על מקומו ואיננו" (תהילים לז, י). ומשום כך אין מקום ששמו חובה כמו שכתב רש"י הק', שחובה הוא המקום שכל חיותו הוא על מנת להתבטל בריבוי אחר ריבוי, ורק לשם כך הוא קיים וממילא הוא אינו קיים שהרי כל מציאותו היא חוסר מציאות. וענין משמאל לדמשק, הוא בבחינת זה לעומת זה עשה האלקים, שמקום המקדש הוא בקדושה, וכנגדו דמשק (אותיות מקדש) הוא בצד הס"א המתהווה מהשמאל, ומתבטל מקדושת המקדש. וכך נלחם אברהם אבינו במלכים, בתחילה על ידי מידת הדין, וזהו עד דן, ואח"כ ע"י מידת החסד בריבוי אחר ריבוי, וזהו חובה אשר משמאל לדמשק.

בענין הגלות ממקום הקדושה

עין גמ' ברכות (ג). "אמר ר' יצחק בר שמואל משמיה דרב, ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר, אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם... בשעה שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ועונין יהא שמו הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר, אשרי המלך שמקלסים אותו בביתו כך. מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

הרי מוכח משם שענין הגלות הוא גלות מהקדושה, ואינו רק הגלות מארץ ישראל בבחינת המקום. ואלו דברי ר' יצחק בגמ', שדיבר מענין חורבן הקדושה של בית המקדש וכרך אותו בגלות ישראל בין אומות העולם שזו גלות עם ישראל והשכינה. יתירה מזאת, הלשון "שגלו מעל שולחן אביהם", אומר שענין הגלות קשור לניתוק הקשר של ההשפעה בין הקב"ה לעם ישראל. דקודם לכן היה עם ישראל סמוך על שולחנו של הקב"ה וקיבל משם את השפעתו, ועכשיו בגלות ניתקה ההשפעה הזאת.

ועיין **פרד"ס שער כ"ד פרק ב' ז"ל**... כי שער השמים ליכנס אל הקדושה, הוא ארץ ישראל. ומפני זה אין נבואה שורה אלא בארץ ישראל. ואין תשובה מנבואת יחזקאל שהיתה בחוצה לארץ שכבר תרצו חז"ל (מועד קטן, כה). ואין תשובה מענין דור המדבר כי אויר ארץ ישראל היה הולך עמהם, דאי לא תימא הכי, איך היו אוכלין קדשים בחוץ לארץ, אלא שהאויר והרקיעים והשמים והחלונות והשרים, כולם היו נוסעים עם השכינה שהיתה נוסעת עמהם... עכ"ל.

ועל פי דברי הפרד"ס ביאר **השל"ה הק' בפרשת ויחי, שכל מקום שהם ביחד כל זרע ישראל, שם הוא אוירא דארץ ישראל**, עיי"ש ז"ל... על כן כאשר קרבו ימי ישראל למות, שלח אחר יוסף ובקש להתעסק עמו בקבורת ארץ ישראל. והנה אמר (שם מז, ל) 'ושכבתי עם אבתי', יעקב אבינו רצה לתרץ קושיא אחת שהיה לכאורה קשה עליו בבקשה זו להיותו נקבר בארץ ישראל, והיא זאת, שרבותינו ז"ל אמרו בסוף מסכת כתובות (ק"א א), אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה. דאיתא שם, עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל, נח נפשיה בחוץ לארץ, אתו אמרו ליה לרבי אל(י)עזר, אמר, אנת

עולא 'על אדמה טמאה תמות' (עמוס ז, יז). אמרו ליה, ארונו בא. אמר להם, אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר (מותו) [מיתה], עד כאן.

אם כן יעקב אבינו שמת בחוץ לארץ מאי אהני ליה שנקבר בארץ ישראל. וכן התעוררו בזהר בפרשה זו (ח"א דף רכ"ה ע"ב), והכי איתא שם: אמר רבי יהודה, יעקב אמר 'ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם' (בראשית מז, ל), תמן תנינן, מאן דנפק נשמתיה ברשותא אחרא וגופא דיליה, אתקבר בארעא קדישא, עליה כתיב (ירמיה ב, ז) 'ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה', ויעקב אמר 'וקברתני בקברתם' ונשמתיה נפקא ברשותא אחרא.

אמר רבי יהודה, שאני יעקב דשכינה הות אחידת [ביה] ואתדבקת ביה, הדא הוא דכתיב (בראשית מו, ד) 'אנכי ארד עמך מצרימה', לדיירא [עמך] בגלותא, 'ואנכי אעלך גם עלה', לאזדוגא בי נשמתך, ולא תקבר גופך בקברי אבהתך. מאי קא מיירי, אף על גב דקא נפקת נשמתיה ברשותא אחרא כו' עד כאן.

אבל עדיין יש להקשות קושיא זו לגבי יוסף שמת בארץ טמאה, והועלה אחר כך להיות נקבר בארץ ישראל. ואפשר שגם יוסף מתורץ בענין ההוא, והוא לפי מה שכתב הזהר במקום אחר (ח"א דף קצ"ז ע"א) כי סבת גלגול יוסף למצרים קודם אביו ואחיו וביתם, הוא שיהיה מדור לשכינה שתרד עמהם בגלות, כי בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם (מגילה כט א). ואם כן גם ביוסף נאמר שהשכינה הזדווגה בנשמת יוסף.

אמנם אנכי תירצתי בענין אחר והיא זאת, **הנה בכל מקום שהם ביחד כל זרע ישראל שם הוא אוירא דארץ ישראל, ושם מותר להקריב לה'**, וכמו שעשו ישראל במדבר ארבעים שנה שהקימו את המשכן והקריבו קרבנות, ולא נקרא שחוטי חוץ חס ושלום אף על פי שלא היה ארץ ישראל, מכל מקום באותו פעם שהיו שם כל ישראל ביחד היה שם אוירא דארץ ישראל.

נמצא יעקב ויוסף שמתו והיו מכונסים כל ישראל ביחד, היו מתים באויר ארץ ישראל. ואחר שיצאו ישראל ממצרים אז נסתלק משם אויר דארץ ישראל, ונשאר הארץ בטומאתה, על כן לא רצה להקבר שם. ומעלת ארץ ישראל היא אף על פי שאין מכונסים בה כל ישראל רק מקצת מהם, מכל מקום אויר ארץ ישראל הוא. על זה אמר יעקב ליוסף 'ושכבתי עם אבתי', ורמז לו הענין, כלומר, אל תחשוב שאני מת בארץ טמאה חס ושלום, רק שוכב עם אבותי שהם בארץ ישראל, כי עתה בכאן אוירא דארץ ישראל. עכ"ל השל"ה הק'.

וראינו בכמה מקומות דעניין זה של גלות, עניינו ניתוק הקשר של ההשפעה והקרבה אל הקב"ה. עיין **רבינו בחיי** (באשית ד, ד). בעניין גרוש קין מלפני ה', "ומפניך אסתר", ייתכן לפרש "מפניך" ממקום שכינתך, כלומר ממקום שמתראים שם את פני האדון השם א-להי ישראל. וזה יורה כי אדם הראשון נתיישב בהר המוריה, ושם היו תולדותיו. ויאמר הכתוב, הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה הקדושה כדי שאסתר מפניך, שכל מי שנתגרש ממנו נקרא נסתר מפניו, כי הוא ברשות אלהים אחרים. וכן הזכיר דוד המלך ע"ה "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים. הרי דעניין הגלות הוא עזיבת מקום הארץ הקדושה ששם מקום השכינה. ובזה נקרא עובד אלהים אחרים כידוע דכל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז. ששוב אינו תחת השפעתו הקדושה הישירה של הקב"ה.

וכן מצאנו ברמב"ן (בהקדמתו לספר שמות) וז"ל, "וכשבאו (בנ"י) אל הר סיני... ואז נחשבו גאולים. וא"כ מוכח דבאותו רגע שנכנסו תחת כנפי השכינה, והקב"ה פרש את השגחתו עליהם, הרי כבר לא נחשבו בגלות. א"כ עיקר הגלות הוא חיסרון ההשפעה מהקב"ה. ולא מתייחס דוקא לגלות מהמקום. וגם הגלות מא"י עיקר הגלות **מקדושת ארץ ישראל**, ששם מקום השראת שכינתו של הקב"ה.

בענין סתים וגליא

עין זוה"ק חלק ג' דף עג ע"א שכתב וז"ל דתנינן, ג' דרגין אינון מתקשרן דא בדא קב"ה אורייתא וישראל. וכל חד דרגא על דרגא סתים וגליא. קב"ה דרגא על דרגא סתים וגליא. אורייתא הכי נמי סתים וגליא. ישראל הכי נמי דרגא על דרגא. הדא הוא דכתיב 'מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. עכ"ל הזוה"ק.

ועיין של"ה הקדוש, בית חכמה (חלק א' עמוד י"ב) וז"ל... ובזה יתבאר ענין נגלה ונסתר של כל התורה כלה, הנה העולם סוברים דהנסתר הוא ענין אחר מהנגלה, וזה אינו, רק הוא הוא שהנסתר נתעבה ונתגשם וזהו גליו, וכמאמר הפסוק תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אופניו. ר"ל כמו שנתקרב הכסף לזהב רק שהוא מדריגה פחותה ממנו, כן הנגלה בערך הנסתר. ובזה יובן המאמר רז"ל במסכת סוכה, אמרו עליו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה כו' עד דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן היות דאביי ורבא, ותימא כי זהו חיינו ואורך ימינו ויתד ויסוד שהכל תלוי בו יקראו דבר קטן? ובעל עין יעקב הביא דעת הריטב"א והרשב"א ע"ש. ולפי דרכי יתכן הענין היטב, כי הנה ההיות ופולפולים מעמידים דיני התלמוד שהם פי' על תורה שבכתב על בוריון להבין את מעשי המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אשר פי' זה הפסוק הוא כך שהחיות הרוחניות הוא בהם ממש הוא הדבר אשר דברתי שמצוה הגשמיית שכרה רוחניות הנצחיות והיא היא היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם ממש כי השכר אינו הסכמי רק המצוה ממש כדפי' מקדש מעט מלמטה מקדשים מלמעלה הרבה כמו הכוכב הנראה למטה קטן מאד כן בחינת המעשה היום לעשותם הוא דבר קטן, אמנם שרשם למעלה במרכבה הוא דבר גדול ונצחיי והדבר קטן הוא ממש דבר הגדול כמו גרעין החטה שצומח ממנה שבוטל. הרי מבואר שתורה שבע"פ שהיא הנגלה אשר יעשה האדם היא בעצמה הנסתר, סוד תורה שבכתב כולם שמותיו מעשה מרכבה...

ולפ"ז מבאר השל"ה הק' ענין הזכרת הייעודים הגשמיים בתורה והייעודים הרוחניים לכאורה לא מוזכרים. והפשט הוא שהיא הנותנת, שהייעודים הגשמיים והרוחניים חד הם, והגשמיים הם השתלשלות הייעודים הרוחניים. וממילא הכל כתוב בתורה גם הייעוד הגשמי וגם הייעוד הרוחני.

הרי מבואר, שכל שהדרגה יותר נסותרת, כך היא יותר רוחנית. וככל שהיא הולכת ומתגשמת, כך היא הולכת ומתגלית.

בענין הגלות סתים וגליא

עין במדרש (בראשית לו, ד) עה"פ וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו (ט, כא) וז"ל ר"י אמר רב חנין בשם ר' שמואל בר יצחק. ויגל אין כתיב כאן אלא ויתגל, גרם גלות לו ולדורות, עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל יין הה"ד "השותים במזרקי היין" (עמוס ו, ו). וכתיב "היו משכימי בבקר שכר ירדפו וגו'"

(ישעיה כח, ז). שבטי יהודה ובנימין לא גלו אלא בשביל היין שנא' "גם אלה ביין שגו ובשכר תעו. עכ"ל המדרש. הרי דגלות בא בגלל יין והדבר טעון ביאור.

ורש"י שם ז"ל אהלה כתיב, רמז לעשרת שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה, שגלו על עסקי היין שנאמר (עמוס, ו, ו) השותים במזרקי יין. עכ"ל.

ועיין במהר"ל על רש"י (שם) דכתב ז"ל ותימה מדברי רש"י שחז"ל בב"ר לא אמרו שהכתוב מרמז על גלות עשרה שבטים רק בלשון ויתגל שהוא לשון גלות, אבל בלשון אהלה לא מצאתי בב"ר. והדין עם רז"ל כי הכתוב מרמז בלשון "ויתגל" הגלות, לפי שאין הפרש בין גלות ובין גלוי, כי מי שהוא גולה ממקומו, יצא מהסתרו ונראה במקום אחר. ורמז בו הגלות כלומר לשון גלוי שנתבזה, וגלוי אחר גלות ממקומו. עכ"ל.

הרי דגלות היא יציאה מן ההסתר אל הגלוי. שבמקומו הקבוע אדם הוא בהסתר, ובגלות הוא נגלה ממקומו ולא יכול להיסתר עוד.

וועד עיין במהר"ל (גבורות, פרק ה', דרוש על המצוות) שאומר שאומות העולם הם כנגד האות ע', שזה שבעים כמספרם. ועם ישראל הוא כנגד האות א', שהיא אחד כמספר עם ישראל. ועם ישראל הוא נחשב דבק בנסתר, שאותיות "אלף" כאותיות פלא, שהוא דבר נסתר. ואילו אומות העולם הם דבקים בגלוי כמו אותיות "עין", שזה כמו עין האדם שרואה דברים ומגלה אותם. ועם ישראל דבק בנסתר, כיון שהם דבקים בכח קדוש נסתר, היפך האומות שדבקים באלהים אחרים.

ולכן אסור שהעכו"ם יגע ביין שע"ז נהפך ליין נסך, והטעם כי היין יש לו את המעלה הזאת שהוא מוציא מן הנסתר אל הנגלה. דהיין הוא יוצא מפנימיות הענב. ולכן יש לו את הסגולה של נכנס יין יצא סוד. והם (י"ן וסו"ד) בגי' ע' כי עניין העין שהוא מגלה את הנעלם, וכן הוא עניין היין. וכיון שעם ישראל צריך להיות בנסתר, אבל האומות הם בנגלה, לכן אם האומות נוגעים ביין הם הופכים אותו ליין נסך, שמוציאים אותו מן הנסתר אל הנגלה ופוגעים במעלתו. ולכן יין מביא לידי ע"ז וגלוי עריות, דג"ע הוא גלוי ערווה, וע"ז היא יציאה מן הנסתר שזה הקב"ה אל אלהים אחרים שהם נגלים, ולכן היין גורם גלות, דגם עניין הגלות היא יציאה מן הנסתר אל הנגלה, ודבר זה גורם אותו היין. וכמו שכתוב יושב בסתר עליון.

ולכן נח ששתה מן היין והשתכר, התחייב גלות לו ולבניו בעוון היין שהוציא אותו מן הנסתר אל הנגלה, וגילה את ערוותו. ועיין שם בעה"ט דכתב ד"ויתגל" אותיות גליות.

הרי דהחטא שעליו התחייבו גלות הוא עניין היין המוציא מן הנסתר אל הנגלה. וגם עניין דמשק הוא דולה ומשקה, מוציא מן הנסתר אל הנגלה, ובשביל חטא שחטאו בדמשק בע"ז שהוא כאמור ג"כ יציאה מן הנסתר שהוא הקב"ה, אל הנגלה שהוא אלהים אחרים התחייבו גלות.

ויש בדמשק ב' עניינים, יש דמשק אליעזר שזה מצד הקדושה שדולה ומשקה, מוציא מן הנסתר אל הנגלה את כוחות הקדושה, ונבאר להלן. אבל הם חטאו בעבודה זרה, שהוא הוצאה מן הנסתר אל הנגלה, וזה חובה אשר משמאל לדמשק, וכל משמאל הוא חיוב.

בעניין כח גור אריה בשבטי יהודה ודן

ובעניין יציאה מן הנסתר אל הנגלה דכחות הקדושה דבר זה שייך ליהודה ודן, דבשניהם נאמר גור אריה, "גור אריה יהודה" ו"דן גור אריה יזנק מן הבשן".

ועיין ב"אור החיים" הק' (בראשית מט, ט) וז"ל גור אריה וגו'. רז"ל (זהר ח"א רלז ב) אמרו מתחילה גור ואחר כך אריה וצריך לדעת למה הוצרך להזכיר זמן היותו גור. עוד צריך לדעת אומרו מטרף בני עליה... עוד צריך לדעות אומרו כרע רבץ וגו' מי יקימנו כי מלבד שאין משמעות לפשטיות הדברים למה דבר לשון נסתר ושינה מסדר שהתחיל לדבר בו בדרך נוכח כאומרו אתה יודוך וגו' בני עליה.

אכן יתבארו הכתובים על פי הקדמה אחת זכה וברה אשר האירה עינינו בדברים נחמדים מאור תורתנו, והוא כי אדם הראשון הוא אילן שבו היו תלויים כל הנשמות של הקדושה שיצאו לעולם מיום היות עולם ואשר עתידין לצאת, וכשחטא אדם שלט חלק הרע וישב ממנו שבי לאין מספר.

ודרשו מעל ספר אנשי אמת מה עצמו השבויים מהקדושה בקליפה, והן עם ה' משתדלים מיום היותם לברר ולהוציא בולעו מפיו והולכים ומבררים ומוציאים מידו באמצעות מקור הקדושה אשר נטע ה' בתוכנו היא התורה והמצות.

גם לפעמים באמצעות דביקות הנפש הקדושה בנפש הטומאה לאונסה תוציא נפש חיה למינה, והוא סוד (וישלח ל"ג) ותדבק נפשו בדינה בת יעקב ששאבה נפש דינה הקדושה לנפש קדושה מינה שהיתה נתונה תוך שכם, ואמרו ז"ל (קהלת יעקב) כי הוא נפש ר' חנינא בן תרדיון. והוא רמז רחב"ת ידים.

ולפעמים תצא הנפש מעצמה לעולם לצד השרצת נפשות הקליפה בעולם תצא גם היא ובצאתה תהיה מובדלת מאוצר הקליפה טבעה, ותאווה ללכת בדרך הטוב והוא סוד נשמת הגרים המתגיירים מעצמם וחושקים להסתופף בצל הקדושה.

ובכלל דבר זה גם כן באמצעות דבר מגונה ביותר יבחר השבאי שהוא אדם בליעל להוציא נפש הקדושה ששבויה בידו במקום קליפה שהיא בחינת העוון שיהיה יותר מגונה, וזה לך האות רות המואביה יצתה מזנות אב ובתו ונעמה העמונית, ותבחין לדעת כי רות שיצתה ממנה שלשלת מלכות בית דוד היתה ממאב שהיא בעלת עבירה בחציפות יותר ומעשיה מוכיחות עליה כאומרם ז"ל (ב"ק לח ב) ונעמה יצתה מעמון שלא היה העון מזהם כאחותה.

... ועל פי הקדמה זו תשכיל עצת ה' אשר יעץ על יהודה ושלח מלאך והכריחו לבא אל הקדשה (ב"ר פ' פ"ד) כי באמצעות היות הדבר בלתי הגון על פי התורה לשכב את כלתו ובאמצעות היות יהודה אנוס על פי הדיבור נעלם דבר איסור ממנו ולא ידע כי כלתו היא ובזה הוציא ממקור הטומאה ענף מופלא שבקדושה פרץ וזרח שהיו שבויים בבחינת הרע והיה אדם בליעל רובץ עליהם לצד גודל מעלתם, וצא ולמד כמה צדיקים יצאו מהם ושלשלת המלוכה של בית דוד. וזולת יהודה שהוא בחינת המלוכה לא היה אדם יכול להוציאם מידו. גם זולת דמיון מעשה הרע כי יבא אל כלתו אין מציאות להוציאם ובאמצעות דמיון הרע הרי זה נכנס למדור הרע והוציא שלל רב.

והן הנה הדברים שאמר הכתוב גור אריה יהודה פירוש מתחלה קודם מעשה תמר הוא גור, ... וצא ולמד מה גדולה היתה לבניו לבד פרץ וזרח שבאו ממעשה הרשת אשר פרש אלהים, ולבסוף אריה שנתגבר ונתעלה. ופירש מנין זכה לעלות מעלה זו ואמר **מטרף בני עליה פירוש מאותו טרף אדם שטרף**

בחינת הרע מאדם הראשון נשמות המופלאות ובאמצעות מעשה תמר הרוחת אותם מזה היתה עלייתך וקניית בנים שמלכותם מלכות עולמים שזולת זה לא היה בענפי נשמתך גדולה לדורות אלא לך לבדך.

...ורמז באומרו אריה ולביא כי בחינה שתקפה בנפש הלא היא בחינת ארי ולזה צריך בחינת ארי שבקדושה שהוא יהודה להקימו ולהוציאה מתחת ידו. ומעתה לא יסור שבט מיהודה לעולם מלכותו מלכות כל עולמים כי קנה יסוד המלוכה עד כי יבא שילה שאליו אנו מקוים יום יום צפינו לישועה עכ"ל.

ובענין גור אריה שנאמר ביוסף, עיי ר' **צדוק הכהן מלובלין - מחשבות חרוץ אות ד'** וז"ל... אמרו ז"ל (שוחר טוב ק"א) על פסוק (דברים כ"ט, י"ז) פן יש בכם וגו' שבט וגו' זה שבט דן והוא פסל מיכה דעבר בים, כי בשבט זה היה חסרון שלא נתברר עדיין במצרים והתחיל להתברר אחר מתן תורה וחטא העגל, במלאכת המשכן שנתחבר אהליאב מן ליהודה שנקרא גור אריה גם כן כמוהו, כי גם הוא דבוק באמת בשורש קדושת כנסת ישראל ויראה דקדושה, וכן עם שלמה המלך עליו השלום במלאכת בית המקדש ולעיתים עם משיח כמו שמובא בזוהר (ח"ג קצ"ד ב).

הרי מבואר שגור אריה יהודה, כאשר חטא אדם הראשון, ונתערבבו העולמות, נשבו כמה נשמות קדושות בסיטרא אחרא. וליהודה היה את הכח לרדת לטומאה ולהוציא את הקדושה. ולכן נמשל לאריה שיש לו גבורה זו. וכן הוא בשבט דן שגם בו נאמר גור אריה. ולכן שמשון הגיבור בא משבט דן ומשבט יהודה, שבכחו היה להעלות את הקדושה מהטומאה. ובכל דבר קדושה בעולם יש לסיטרא אחרא כח להפריע, ולכן צריך כביכול לתת לה את חלקה. ולכן מלכות בית דוד יצאה דוקא מלוט ובנותיו, דזה היה מעשה טומאה, אבל כיון שהיה צריך לצאת מזה קדושה מלכות בית דוד, נעשה זה כך. וכן יהודה שבא על כלתו שמזה בא מלכות בית דוד. וזה היה עניינו של דן מאסוף לכל המחנות, להחזיר את הנפלים מן הענן - להחזירם מכחות הטומאה אל כחות הקדושה.

בענין שבט דן

עין מכתב מאליו, חלק ב', שופטים (דף 267) וז"ל היו כאלה משבט דן שעליהם נאמר, "פן יש בכם איש כו' או משפחה או שבט כו' פורה ראש ולענה כו'" (דברים כט, יז). ובספרי שם, זה שבט דן שהיה בו פסל מיכה. ובתנא דבי אליהו רבא (כ"ו), שבעט באנכי.

והנה עבודה זרה דפסל מיכה, לא היתה עבודה זרה פשוטה. שהרי עם כל ישראל עברה ע"ז זו דרך ים סוף שנקרע בנס, ועמדו עמה לפני הר סיני, שזכו שם לגילוי שכינה פנים בפנים. ועוד היתה האפשרות, כדברי חז"ל, שענן המערכה משילה יתערב עם ענן קרבנות פסל מיכה (עין ילקוט שופטים סי' ע"ב), ואין ספק שדברים בגו.

ראשונה עלינו לדעת, שהמניע לעבודה זרה בישראל לא היה מעולם הרצון לכפירה ח"ו. נקודת חשק זו שהיתה בלב יחידים מהם – לפי ערכם הרם – לא היתה אלא נקודה של תאוה. כאז"ל (סנהדרין ס"ג) "לא עבדו ישראל ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות". וכבר מוצאים אנו נקודה זו בשבט דן, באופן דק מן הדק, עוד במצרים. הן נאמר במקלל שהיה בן איש מצרי ואמו משבט דן (ויקרא, כ"ד, א), ואז"ל אחת היתה ופרסמה הכתוב. ועין רש"י (שמות ב, י"א), שרימה אותה המצרי, כסבורה שהוא בעלה. ואעפ"כ, מכיוון שאין אונס בא אלא למי שיש לו שייכות לעבירה זו בדקות הנבחנת בלב רק ע"י הקב"ה – ה'

יראה ללבב (כאמרם ז"ל שאין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים אפילו באונס, כי הם נקיים מכל זיקה לעבירה), ע"כ פרסמה הכתוב כשייכת אל עניין זה.

ובמשפטה החריף לפי רום ערכו של דור דעה, כבר אמרה התורה הק' על כל שבט הדני, פן יש בכם... שבט... פורה ראש ולענה. נורא ואיום עד כמה מדקדקת הבחנת התורה בלבבות! (ואם קשה לך איך נתגנה שבט קדוש שלם משום שהיתה בו אחת שלא היתה נקייה לגמרי משייכות לעבירה, אין כל כך תימה בדבר, כי מצינו דומה לזה בעכו, שהיה רק אחד שגנב, ואמר הקב"ה ליהושע "חטא ישראל... וגם גנבו וגם כיחשו וגם שמו בכליהם".

ברור כי רק מעטים כאלה, יוצאים מן הכלל, היו בשבט דן. השבט עצמו, אדרבא, נאמר עליו "מאסף לכל המחנות" (במדבר י, כ"ה), שהיה עוסק בהחזרת הנפלים אל תחת כנפי הענן, להביאם אל מדרגת אותה קדושה הרמה. ונאמר בשבט דן בברכת משה רבינו ע"ה, דן גור אריה כו', ממש כברכת יעקב אע"ה ליהודה. וברכה זו יש בה בחינת משיח כמו שמצינו בב"ר (פ' צ"ח), שיעקב אע"ה היה סבור שמשבט דן יהיה משיח, עד שנתברר לו אחרת.

הנה מתגלה לנו כאן דבר עמוק, שדווקא משום שהיתה בשבט דן קצת בחינה דקה של ירידה (במדרש נקרא "ירוד שבשבים") היה ראוי להציל ולהחזיר את נפלי הענן, כידוע שכדי שהצדיק יוכל להעלות נשמות קדושות הנטמעות בעמקי הקליפות צריך להוריד את עצמו אליהן. אך מאידך גיסא, הרי יש בזה סכנה כגדולה למי שאיננו נקי. לכן בזה ניכרת גדולתם של שבט דן, שהקב"ה ייעד להם תפקיד קשה כזה. (ומצינו כעניין זה ביהושע כשהלך להיחלם בעמלק ולהציל את אלו שעמלק פגשם, אמר לו מרע"ה, צא הלחם בעמלק. ופי' במכילתא, צא מתחת הענן.)

שמשון היה משבט דן. היה מחלקו גם הוא להציל את הנפלים והנחשלים מחמת חטאם. ומבחינה זו היה חלקו קרוב לבחינת משיח, שעניינו הצלה גמורה של כל הנידחים, ואף הארה לאומות העולם שיכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך וכו', והיה בחלקו גם בחינת תיקון חטא הנחש, כמפורש בברכת יעקב אע"ה, יהי דן נחש עלי דרך, פי' שהוא עצמו יתקן אותו עד שיהא בחינת נחש מצד הקדושה, היינו שיהפך גם הרע לטוב. עכ"ל.

וע"ע בעניין זה, ר' צדוק הכהן מלובלין (ישראל קדושים אות ה).

ובאופן הברור לצד הקדושה של שבט דן, עיין **צרור המור בראשית פרשת ויצא** ז"ל בלידת דן כתיב דנני אלהים וגם שמע בקולי ויתן לי בן על כן קראה שמו דן. ובברכת יעקב כתיב דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל יהיה דן נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור לישועתך וכו'. ובברכת משה כתיב ולדן אמר דן גור אריה וכו'.

הנה רחל הצדקת ראתה במראה הנבואה ענין דן ושבטו. ואיך הוא אחוז במדת הדין וכל דרכיו משפט. בין בענין שמשון אשר לקח בת אל נכר והלך אחר ראות עיניו. כאומרו אותה קח לי כי ישרה היא בעיני כלומר בעיני ולא בעיני המקום עכ"ז התריס כנגד הש". וכן מה שעשו בענין עגלי הזהב דכתיב וישם את האחד בן וגומר. וכן מה שעשו בענין פסל מיכה. בענין שכל מעשיהם היו נגד השם יתברך. ואחוזים במדת הדין הקשה ובאלהים אחרים. עד שבסבת זה היו לאחור ולא לפנים.

ולכן תמצא בשבט דן שכתוב בו לאחרונה יסעו. לרמז שכל העובד עבודה זרה הוא הולך לאחור ולא לפנים. ולכן אמרה רחל דנני אלהים. כלומר במדת הדין נתנהג עמו לתת לי בן כזה אחר זמן רב. ולואי שלא יתן לי. וזהו ויתן לי בן. ואמרה וגם שמע בקולי. כלומר עם כל זה גם שמע בקולי. כמו ששמע לאחותי ויתן לי בן גבור כארי. כמו שנתן לה ליהודה שנקרא אריה.

ומזה הוציא יעקב מה שאמר דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל. כאומרם ז"ל על שמשון נתנבא שידין עמו כמיוחד שבשבטים שהוא יהודה. **ורמז בזה להסיר ממנו מדת הדין שאמרה רחל דנני אלהים. ויתקיים בשיהיה דיין ושופט לעמו וזהו ידין עמו. עכ"ל.**

הרי מבואר עניין שבט דן שהיה מאסף לכל המחנות. שעניינו שהוא אוחז במדת הדין. ובצד החובה הוא אוחז במדת הדין הקשה ומתריס כנגד הש"י כעניין פסל מיכה וכעניין עגלי הזהב. אמנם גם בזה הוא מעורב עם הקדושה, משום שמטרתו ומגמתו להוציא את ניצוצות הקדושה מתוך הס"א ולהביאם לצד הקדושה.

ולכן פסל מיכה עבר בקריעת ים סוף יחד עם בני ישראל, וענן המערכה של משכן שילה התערבב עם העשן של המקטירים לעגלי הזהב. כי כל עניינו ומטרתו של שבט דן, היה להביאם לצד הקדושה.

ורחל שראתה זאת, אמרה על לידת דן שיש בו שני אופנים אלו. מצד אחד אמרה שדנני אלקים, היינו שעניינו של דן הוא מדת הדין הקשה, ולאחר מכן אמרה וגם שמע בקולי, שעניינו החזרת הרע לצד הקדושה, וזה כדוגמת גבורתו של יהודה. ויעקב אבינו ביאר ופירש את האופן שבו הדין בא לצד הקדושה, ואמר שדן ידין עמו כאחד שבטי ישראל, והיינו שמדת הדין ששייכת בו תתקיים באופן שהוא דן דין אמת את שבטי ישראל בדין תורה, ובזה מדת הדין נמשכת לצד הקדושה והרע מתמתק בטוב.

ועתה נבוא לבאר בעז"ה דברי בעה"ט זיע"א.

עיקר עניין הגלות, הוא הגלות מהקדושה. שישראל גולים מעל שולחן אביהם, דהיינו שהשפע על בני ישראל אינו ישירות תחת הנהגת הקב"ה אלא תחת הנהגת ע' שרים שגולים תחתם. וזה עניין ישראל בחו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה, דהיינו שאף אם אינם עובדים ע"ז בפועל, עצם זה שנמצאים בארץ העמים תחת ממשלת ע' שרים, זה גופא יש בו משום עבודה זרה, משום שמקבלים את השפעתם מע' שרים.

וגלות זו נקראת הסתר, כמו שנאמר בעניין גרוש קין מלפני ה', ומפניך אסתר. ופירש רבינו בחיי מפניך, ממוקום שכינתך. וברגע שנכנסים תחת כנפי השכינה, נקראים גאולים, אף אם אינם בארץ ישראל, וכמו שכתב הרמב"ן שבמעמד הר סיני נחשבו גאולים משום שנכנסו תחת כנפי השכינה והקב"ה פרש את השגחתו עליהם.

אמנם, לשון הסתר שנאמר בגלות, הוא מצד הסתר פנים. ומפניך אסתר. אבל יש את עניין סתר, והוא היפך עניין הגלות. שהגלות הוא מלשון גילוי וזה היפך הנסתר. משום שדרגה הנסתרת היא רוחנית, וככל שמתגשמת, כך היא נעשית יותר בגילוי, וכמ"ש השל"ה הק'. ועניין הגלות, הוא הסתר פנים מצד הקב"ה, ומצד האדם הוא גילוי. שככל שדרגתו של האדם היא בגילוי ומתרחק מן הקב"ה, כך הקב"ה יותר בסתר כלפי אותו אדם.

ונמצא שמדרגת גילוי ומדרגת סתר עומדות זו כנגד זו. שיחס הקב"ה לאדם הוא כפי מדרגת האדם, אם האדם בגילוי אז הוא רחוק מהקב"ה, והקב"ה כלפיו במדת סתר. ואם האדם בדרגה רוחנית שהיא נסתר, אז הקב"ה כלפיו בדרגת גילוי משום שהוא מתקרב אל השפעת הקב"ה.

ובמקום היציאה מן הסתר אל הגילוי, שם מקום אחיזת הקליפות. משום שכל שמתמעטת השפעת הקדושה, כך יש יותר מקום אחיזה לס"א. ובדרגת עולם הבא (בינה) אין מקום אחיזה לקליפות, אך משם ולמטה, ככל שהסתר נהפך יותר לגילוי, כך יש יותר מקום לקליפות להאחז.

ובמקום אחיזת הקליפות נקרא שעובד ע"ז, משום שמתרחק מן הקדושה. וכל התרחקות מהקדושה יש בו משהו מן הגלות וכמו שלמדנו שעיקר הגלות הוא הריחוק מהקדושה. וכל גלות יש בו משום ישראל שבחו"ל עובדי ע"ז בטהרה. שאף אם עדיין נמצא בטהרה, עכ"פ יש בו משהו מצד ע"ז בעצם זה שהתרחק מן הקדושה.

ואולי יש לבאר בזה את דברי רז"ל לא עבדו ישראל ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסייה. שלא דווקא עבודה זרה ממש, אלא כל ריחוק של ישראל מהקב"ה הוא גדר של ע"ז, וישראל מצד עצמם הם דבקים בה', ולמה התרחקו מהקב"ה, לא בגלל שרצו להתרחק בעצם, אלא משום הרצון למילוי התאוות. ודמשק, עניינו הוא מקום אחיזת הקליפות בירידה מן הקדושה. שדמשק אותיות מקדש, וזה צד האחוריים של הקדושה. וכמ"ש הפרי צדיק. וככל שמתרחק מן המקדש, כנגד זה יש מקום לקליפת דמשק.

ובגלל החטא שחטאו בדמשק בעבודה זרה, גלו מהלאה לדמשק. שהתרחקו מהאפשרות של יציאת הקדושה מן הטומאה בסוד דמשק, אלא נבלעו בטומאה ע"י גלות.

ואלו דברי בעה"ט בשביל חטא שעשו בדמשק גלו וזה חובה אשר משמאל לדמשק. שאין באמת מקום ושמו חובה וכמ"ש רש"י בשם המדרש, משום שמקום אחיזת הקליפות הוא רק בדמיון, אבל אין הוא מקום באמת, וכמ"ש על הרשע והתבוננת על מקומו ואיננו. שעצם ההתבוננות מביאה את ההבנה שאין מקום כזה כלל. אלא כל מציאותו הוא מצד הסתר הפנים של הקב"ה והגילוי של האדם, וזה מציאות מדומה, וכל מציאותה הוא משום עבודת אלילים שנעבדה שם, ובזה נתרחקו מהקב"ה וניתן מקום לגילוי שהוא החובה. וברגע שיחזרו בתשובה ויחזור האדם לסתר, אז הקב"ה יהיה איתו בגלוי ויתבטלו כל החיצוניים ואין מקום ששמו חובה כלל.

ועבודה זו של החזרת הרע לטוב והגלות לגאולה, זו עבודת שבטי יהודה ודן. שבשניהם נאמר גור אריה. וענין גור אריה, הוא מתחילה גור ולבסוף אריה. דהיינו שתחילת עבודתם היא כאשר עדיין יש מקום לקליפות והם עדיין בחי' גור, ועל ידי עצם עבודתם נתבטלו הקליפות והם עולים למדרגת אריה.

ולכן יהודה ירד למצרים לגושן, להקים מקום תורה. שמצרים היה מקום הטומאה היותר גדול, וכוחו של יהודה היה להכניע את הקליפות ולהאיר את אור התורה בגלות ולהכינם לגאולה. ודן הוא המאסף לכל המחנות, וכוחו לאסוף את בני ישראל שנפלטו מן הענן ונטמעים בקליפות, ולהכניסם חזרה לקדושה. ולכן מצינו בשבט דן, שהלך עמם פסל מיכה בקריעת ים סוף, ומצינו בהם שענן המערכה בשילה יכול היה להתערב עם עשן קורבנות עגלי הע"ז, משום שיש בכוחו של דן ממש להיכנס בקליפות ולהוציא בלעו מפיו ולהחזיר את ניצוצות הקדושה שנפלו בקליפות ולהעלותם לקדושה.

זוה עניין שדן קוראו חובה, ע"ש עבודת אלילים שעתידה להיות שם. וכמ"ש אין מקום ששמו חובה. אלא החובה הוא מקום היציאה מן הסתר אל הגילוי, הירידה מן הקדושה ומעבר מן הגאולה אל הגלות. ושם נמצא דן שיש בכוחו להחזיר את ניצוצות הקדושה ולהעלותם לקדושה.

אמנם, ראינו שאברהם אבינו רדף אחריהם עד לשני מקומות. וירדוף עד דן, הוא מקום אחד. ולאחר מכן וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק, הוא מקום שני. ולמדנו שמקומות אלו, דן, וחובה אשר משמאל לדמשק, עניינם הוא מקום אחיזת החיצונים בקדושה. וצ"ב מה היה עניינו של אברהם אבינו שרדף עד מקומות אלו.

ולמדנו שמקומו של אברהם אבינו הוא כלי כפרה ומקום קיום לכלל הבריאה והשלים ותיקן את אשר עוותו שאר הנבראים מתחילת הבריאה ועד זמנו. ומקום זה של כלי כפרה ומקום קיום לכלל הבריאה הוא מקום הבעל תשובה. ובמקומו של בעל התשובה אין רע כלל ובעל תשובה אמיתי מחזיר את העולם למקומו כמו שהיה קודם החטא ונחשב כאילו נולד עתה ולא חטא מעולם, כדברי בעל עבודת הקודש.

אבל הצדיק אינו כקטן שנולד ואינו מחזיר העולם לדרגה שהיה קודם החטא. אלא הוא צדיק במקומו, והיכן שהוא עומד שם הוא משפיע. וכל צדיק וצדיק יש לו את מקומו ואת עולמו, ולא אתו עולם שם השפעתו, וכדברי חז"ל אין העולם ניזון אלא בשביל חנינא בני, היינו שלחנינא בני יש את השביל שבו מקבל את השפעתו וכל העולם מקבל מזונו ממנו. ולכל צדיק וצדיק יש את השביל שלו.

והשפעת הצדיק נקראת דולה ומשקה. כי הסדר הוא שבעל התשובה ממשיך ומספק מים ומזון מן המקום אשר הוא חונה שם עד מקום הצדיק, והצדיק שואב ודולה ממקומו להשקות עולמו וכדברי בעל עבודת הקודש זיע"א. והיינו שהשפעת בעל התשובה הוא מהעולם העליון עד מקום הצדיק, והצדיק צריך להיות דולה ומשקה, היינו דולה את ההשפעה שקיבל מעולם העליון, ומשקה את עולמו ששייך אליו ותלוי בו.

ונמצא, שאברהם אבינו מצד עצמו לא היה מבטל את החיצונים על ידי שמתחבר אליהם כעניין שבט דן, משום שהוא בדרגת בעל התשובה, ובדרגה זו אין כלל חיבור למקום הקליפות. וכדי להכניע את הקליפות היו לפניו ב' דרכים. האחד בריבוי אחר ריבוי וכמו שנבאר, והשני על ידי אליעזר עבדו שהוא דמשק אליעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים. ועניין דולה ומשקה הוא הצדיק שמקבל מבעל התשובה. וכן כאן, אליעזר הוא הצדיק, מקבל מאברהם אבינו שהוא בעל התשובה. ובמקום השפעתו של אליעזר, דרגת הצדיק, יש מקום אחיזה לקליפות. אבל אליעזר הוא מצד הקדושה, ולכן נקרא שמו אלי-עזר, שה' בעזרו. ושם העצם הוא דמשק, היינו מקום אחיזת הקליפות, אבל שם התואר הוא אליעזר, שעבודתו היא מצד הקדושה להעלות את ניצוצות הקדושה למקורם.

והרדיפה היתה להציל את לוט, שיצאה מלכות בית דוד מלוט ובנותיו, בסוד בירור ניצוצות הקדושה ונשבו בידי ארבעת המלכים, ולכן רדף אחריהם אברהם כדי להוציאם מיד הטומאה. וכתב הרמב"ן (בראשית יד, א) דארבעת המלכים הם כנגד ד' מלכויות, ומעשה אבות סימן לבנים, שיתגברו בני אברהם עליהם וישיבו כל שבותם ורכושם, עכ"ד. והכוונה לרכוש הרוחני אשר נשבה בסיטרא אחרא, שאברהם אבינו הציל מיד ארבעת המלכים, ובניו יצילו מיד ד' מלכויות.

ויש ב' דרכים להכניע את הקליפות. ונמשיל זאת באופן שהצדיק רוצה לבטל את הרשע האופן הא' הוא על ידי מדת הדין, שמגביר את מדת הדין על הרשע כדי לבטלו. אלא בשאופן זה, ככל שמדת הדין

גדלה, כך גם דיקדוק הדין על הצדיק גובר, עד שמגיע לנקודה שגם הצדיק יוצא חייב בדין. ושם חייב להפסיק את הגברת הדין, ונמצא שבדרך זו אינו יכול לבטל את הרשע לגמרי, אלא רק עד גבול מסויים, כפי דרגתו של אותו צדיק.

אמנם הדרך השניה, היא להגביר על הרשע את מדת החסד והקדושה, באופן כזה, שהרע מתבטל מאליו. ובאופן הזה, יכול לבטל את הרשע ביטול גמור.

ואמנם, זו דרך עבודה שונה בדרגת הצדיק ובעל התשובה. שדרגת בעל התשובה היא שאין בו רע כלל והזדונות נהפכו לזכויות, והוא יכול להשפיע קדושה על הרשע באופן של ביטול הרשע. אבל הצדיק, הואיל ומערב בו גם רע באופן כלשהו, לפי מדרגתו ועניינו, יכול לבטל את הרע רק עד גבול מסויים ולא יותר.

וביאר בעל הערבי נחל זיע"א שאלו שתי הרדיפות שרדף אברהם אבינו ע"ה. רדיפה אחת היתה בכוח מדת הדין, והיא היתה עד דן. ושם הוצרך לעצור מחמת שכוח מדת הדין בביטול הרע היא מוגבלת. ולכן לאחר מכן רדף אחריו עד חובה אשר משמאל לדמשק, והיינו שרדף אחריו עד מקום שאינו קיים, שאין מקום ששמו חובה, משום שעל ידי ריבוי הקדושה, מקום החובה מתבטל, והתבוננת על מקומו ואיננו. ומקום ששמו חובה, כל מציאותו היא רק מצד קליפה דקדושה, וזה משמאל לדמשק, היינו דמשק היפוך המקדש, ששם מקום הקליפות. ומתבטל על ידי ריבוי הקדושה.

ונמצא שילוב עבודתם של אברהם אבינו ע"ה ואליעזר עבדו, היה ריבוי הקדושה מצד אברהם אבינו והמשכתו עד מקום הצדיק, ואליעזר אחז את מדת הצדיק והמשיך את הקדושה אל מקומו, ועל ידי כן התבטלו החיצונים וחזרה הקדושה למקומה.

וזה ביאור דברי בעל הטורים זיע"א, בשביל חטא שעשו בדמשק גלו, וזה חובה אשר משמאל לדמשק. והיינו שהגלות היה בגלל הגילוי, ומקום הגילוי הוא בדמשק, דולה ומשקה. אלא שיש בצד הקדושה ויש בצד האחר. ובצד הקדושה הצדיק דולה ומשקה ממקומו לעולמו. ובצד האחר הוא מקום אחיזת החיצונים. ולכן שם מקום עבודה זרה, היינו הריחוק מהקב"ה ושם מקום הגלות. וזהו החטא אשר עשו בדמשק. שדמשק הוא מקום שורש החטא, היפך הקדושה מקום המקדש.

וחובה אשר משמאל לדמשק, הוא מקום הקילקול ומקום התיקון. מקום הקילקול משמאל לדמשק ששם מקום אחיזת הקליפות. ושם מקום התיקון באופן שדולה ומשקה. ואברהם אבינו שהוא כלי הכפרה, בעל התשובה ומקום הקיום לכל הבריאה, משפיע ממקומו עד מקום דמשק, שבדמשק יש את שתי הצדדים, צד הקילקול וצד התיקון, ואליעזר דולה ומשקה ממקומו אל עולמו של הצדיק ומתקן את העולם במלכות שד"י.